

Pandemi, tüm dünyada etkileri görülen salgınlara verilen isimdir. Bedensel sağlık üzerindeki etkileri sıklıkla vurgulanmasına karşın, psikolojik etkilerinin görece geri plana atıldığını söyleyebiliriz. Salgınların bedensel etkileri yıkıcı ve hayati olsa da salgınlarsırasında ortaya çıkan psikolojik reaksiyonlar, salgınların bedensel etkilerinden daha uzun süreli etkiler bırakmaktadır. (Taylor, 2019)

Pandemiler sırasında en yaygın şekilde deneyimlenen duygu, kişinin kendi sağlığına ya da yakınlarının sağlığına ilişkin duyduğu kaygıdır. Kaygı, öznel olarak olumsuz bir içsel deneyim olmakla birlikte, belirli bir düzeyde bulunması kişinin tehlikelerden uzak durmasına, temkinli olmasına, önlemlere riayet etmesine yol açacağı için işe yarar; yani işlevseldir.

Pandemiler sırasında deneyimlenen, dış dünyanın güvenliğine ilişki kaygılar, insanların gelişimsel olarak deneyimledikleri ilk kaygılardandır. Bu kadar temel bir duyguyu tetikliyor oluşu sebebiyle pandemiler psikolojik açıdan zorlayıcıdır.

İnsanların tam olarak göremedikleri, nasıl işlediğini bilmedikleri bir virüs tarafından yaşamsal tehlide maruz kalmaları, aynı zamanda belirsizlik duygusunu da tetikler. Bilinmeze ilişkin korku da tıpkı güvenliğe ilişkin korku ve kaygılar gibi temel korkulardandır. (Carleton, 2016)

Nasıl ki Covid-19, her bireyde aynı şekilde seyretmiyor, bazı bireyler çok ağır belirtiler gösterirken bazı bireyler farkına bile varmadan atlatıyorsa; pandemi sürecinin yarattığı psikolojik etkiler de kişiler arası değişkenlik gösterir.

İnsanlar, pandemiye verecekleri psikolojik tepkiler açısından normal bir dağılım ve çeşitlilik gösterirler. Kimi insanlar hiç kaygı duymaz ve buna bağlı olarak gerekli önlemleri almak konusunda isteksiz olurken; kimi insanlar aşırı kaygı duyar ve bu kaygılilik hâli mesleki ya da akademik performanslarını olumsuz etkiler. İnsanların çoğunluğu ise orta düzey bir kaygı deneyimler ve bu sayede hem riskleri minimize eder hem de işlevselliklerini sürdürürler.

Pandemi sürecinde verilen duygusal ve davranışsal tepkiler, bazı psikolojik rahatsızlıkların belirtilerine benzeyebilir. Pandemi sürecinde bireyler özellikle kaygı ve duygudurum bozukluklarına yatkınlık gösterirler.

Eğer bireyler, daha önce ya da hâlihazırda bir psikiyatrik tanıya sahipse, pandemi sürecinde belirtilerinin nüksetmesi ya da alevlenmesi söz konusu olabilir.

Yine bazı kişilik tipleri, pandemi sürecinin tetiklediği duygulara bağlı olarak daha yoğun kaygı, depresif duygudurum deneyimleyebilirler. Nörotisizm diye adlandırılan kişilik boyutundan yüksek puan alan bireyler, genel olarak daha kaygılı, stresörlere daha yoğun duygusal tepki verme eğiliminde olan duygusal açıdan daha fazla iniş çıkış deneyimleyen bireylerdir. Bu bireyler, pandemi sürecinde de daha yoğun psikolojik reaksiyon verme açısından risk grubundadır. Yani psikolojik rahatsızlıklar, pandemi süreci ile ilintili değişkenler tarafından tetiklenebilir. (Shultz et al., 2015; Wu, Chan, & Ma, 2005)

Pandeminin olası psikolojik etkileri, sadece yaşama yönelttiği tehdit açısından değil, gündelik yaşam rutinlerine etkisine bağlı olarak da tetiklenebilir. Örneğin, pandemi bireylerin evden çıkmasını engelleyerek onları sosyal izolasyona mahkûm edebilir. Sosyal etkileşimden mahrum kalmak, yalnızlık duygularını tetikleyerek bireylerin sosyal destek almalarını zorlaştırabilir ve depresif bir duygudurumu tetikleyebilir.

Yine kişinin özgürlüğünden mahrum kalması, yapmak istediklerini yapamadığına ilişkin içsel deneyimi, engellenmişlik duygusuna yol açar. Engellenme, agresyon ile ilintilidir. Dolayısıyla pandemi sebebiyle engellenmişlik hisseden bireyler, kendilerini normalde olduğundan daha agresif tepkiler verirken bulabilirler. Bu da zaten sınırlı olan sosyal ilişkilerde bozulmaya yol açabilecek bir etkidir.

Pandemi sürecinin yarattığı söz konusu psikolojik etkenlerle baş edebilmek için en önemli unsur, kişinin hissettiği kaygı, korku, belirsizlik, öfke gibi duyguların, aşırı olmadığı, kişinin işlevselliğini ortadan kaldırmadığı müddetçe işe yarar olduğunu hatırlamaktır.

Söz konusu duygular yakınlarla paylaşıldığında, sosyal destek unsurları artacağından, bunların olumsuz etkileri ile baş edebilmek daha kolay olacaktır. Dolayısıyla pandemi sürecinde yüz yüze olmasa da duygusal olarak yakın olunan bireylerle sürekli iletişim hâlinde bulunmak ve olumsuz duyguları paylaşmak konusunda rahat hissetmek, kişinin psikolojik sağlıklılığını sürdürmesi açısından faydalı olacaktır.

Kişinin psikolojik sağlıklılığını ile bedensel sağlıklılığını arasında ilişki vardır. Kişi psikolojik açıdan yoğun stres deneyimlemezse, bağışıklık sistemi de daha dirençli olur. Stres, bağışıklık sisteminin vereceği tepkiler üzerinde olumsuz etkiler yaratır. (Kiecolt-Glaser, 2009) Bu sebeple, psikolojik sağlığı korumaya yönelik önlemler, hastalığa karşı da daha dirençli olunmasını sağlar. Aynı zamanda pandemi sürecinde bedensel sağlığı koruyarak için fiziksel aktivitelerde bulunulması önemlidir; çünkü daha iyi bedensel sağlık, psikolojik iyi oluşla ilgilidir. Bu sebeple pandemi sürecinde düzenli olarak spor yapmak, iyi beslenmek, uyku düzenine dikkat etmek gibi önlemler hem bedensel sağlığı hem psikolojik sağlıklılığını korumak açısından değerlidir.

Pandeminin psikolojik etkileriyle baş etmek için önemli bir unsur da kişinin gündelik rutinlerini mümkün olduğunca sürdürmesidir. Birey bütün yaşam alışkanlıklarını değiştirmek yerine, örneğin ev içindeki rutinlerini (uyku zamanlaması, boş zaman aktiviteleri vb.) pandemi öncesine benzer şekilde sürdürürse; bu durum pandeminin getirdiği olağandışılık duygusundan kurtulmasına yardımcı olacaktır. Bütün dünyada bu pandemiyi deneyimleyen insanların önemli bir kısmı, yaşadıkları döneme böyle bir salgının denk gelmiş olmasından dolayı kendilerini şanssız hissediyor olsalar bile geleceğe baktığımızda kendimizi iyimser hissetmek için hâlen iyi sebepler olduğunu unutmamakta fayda vardır. İnsanlık 100 yıl önceki İspanyol gribi ile kıyaslandığında bu salgın ile çok daha iyi baş ediyor. İspanyol gribi yaklaşık 15 aylık bir sürede toplam dünya nüfusunun 1/3'ünü enfekte edip, yaklaşık %3 ile %5 arasında insanın ölmesine sebep olmuştu. Bu oran, Covid-19 için 6 Mart 2020 tarihi itibarıyla yaklaşık (6,490,158 vaka ve 383,573 ölüm ile) %01 enfekte ve %001 ölüm olarak seyrediyor.

Daha iyi iletişim imkânları, daha gelişkin teknolojiler, daha eğitilmiş toplumlar, bize söz konusu sorunla baş etmek için elimizde etkili silahlar olduğu duygusunu veriyor. Çaresizlik duyguları baskın olduğunda, bu sorunla baş etmeye ilişkin kaynaklarımızın eskiye oranla çok daha fazla olduğunu hatırlamak, iyimserlik için iyi bir başlangıç noktası olabilir.

Tüm bunlara karşın ısrarlı ve yoğun şekilde kaygı, depresif duygudurum ya da başka psikolojik belirtiler deneyimleyen bireylerin, psikiyatrik ve psikolojik yardım almanın bu sorunlarla baş etmede etkili bir yöntem olduğunu unutmamaları ve profesyonel destek almak için uzmanlar ile iletişime geçmeleri oldukça önemlidir.

Ünal Erdem ELLİ
Klinik Psikolog

Kaynaklar:

- Carleton, N. (2016) Fear of the unknown: One fear to rule them all? *Journal of Anxiety Disorders* 41 (2016) 5-21
- Kiecolt-Glaser, J. K. (2009). Psychoneuroimmunology: Psychology's gateway to the biomedical future. *Perspectives on Psychological Science*, 4, 3 67-369.
- Shultz, J. M., Baingana, F., & Neria, Y. (2015). The 2014 Ebola outbreak and mental health: Current status and recommended response. *Journal of the American Medical Association*, 313, 567-568. doi:10.1001/jama.2014.17934
- Taylor, S. (2019). *The Psychology of Pandemics: Preparing for the Next Global Outbreak of Infectious Disease*. Cambridge Scholars Publishing.
- Watson, D., & O'Hara, M. W. (2017). *Understanding the emotional disorders*. New York: Oxford University Press.
- Wu, K. K., Chan, S. K., & Ma, T. M. (2005). Posttraumatic stress, anxiety, and depression in survivors of severe acute respiratory syndrome (SARS). *Journal of Traumatic Stress*, 18, 39-42.